

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Бойка Ивайлова Чернева
на дисертационен труд на Николета Кирилова Кузманова
на тема:

**„Наказателноправна защита на
политическите права на гражданите”,**

за получаване на образователна и научна степен

„ДОКТОР”

Област на висшето образование 3. Стопански, социални и правни науки,
Професионално направление 3.6. Право,
научната специалност „Наказателно право”

София

29.08.2014 г.

1. Актуалност и научна значимост на дисертационния труд.

Докторантът Николета Кирилова Кузманова представя за обсъждане от научно жури дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор” на тема *„Наказателноправна защита на политическите права на гражданите”*.

Дисертационният труд представлява задълбочено научно изследване на защитата на политическите права на гражданите със средствата на наказателното право. Актуалността на темата, макар и очевидна с оглед съвременните обществено-политически процеси, следва да бъде подчертана преди всичко в научен смисъл. Авторът представя научен труд, който разглежда проблемите на престъпленията против политическите права на гражданите по нов начин. Поставен е акцент върху специфичната наказателноправна защита на политическите права като вид права на човека.

Научната новост се определя и от използвания интердисциплинарен подход. Докторантът достига до научни приноси в областта на наказателното право, зачитайки и доразвивайки постиженията на съвременната правна наука в различни области.

Научната значимост на дисертационното изследване може да бъде определена като принос в теорията на наказателното право. Дисертационният труд представлява ново задълбочено изследване на отделните престъпления против политическите права на гражданите в Наказателния кодекс. Изведени са теоретични (същностни) характеристики на наказателноправната защита на политическите права на гражданите. На тази научна основа авторът анализира и критикува правната уредба и обосновава предложенията си за нейното развитие.

Николета Кузманова е асистент по дисциплината „Наказателно право” в Юридическия факултет на СУ”Св. Климент Охридски”. Тя е и дългогодишен преподавател в Академията на МВР. Заемала експертни длъжности и високи административни постове в Министерството на вътрешните работи, Министерство на правосъдието и администрацията на Народното събрание.

2. Обща характеристика и структура на дисертационния труд.

Обемът на представения дисертационен труд е 237 страници, от които 232 страници основен текст, използвана литература – 7 страници (библиографска справка). В структурно отношение научното изследването се състои от увод, две глави, разделени от своя страна на параграфи и заключение.

Съдържанието на дисертационния труд е балансирано и последователно изложено. Високият научен стил и яснотата на теоретичните изводи са характерни за цялата работа. Авторът успешно използва различни начини и видове тълкуване на правната уредба, за да обоснове основните си тези и да формулира множество предложения *de lege ferenda* в областта на наказателноправната защита на политическите права на гражданите.

Уводът обосновава актуалността и значението на разглежданата проблематика. Изложени са аргументи за необходимостта от изследване на наказателноправната защита на политическите права на гражданите като елемент от цялостната защита на права на човека. Ясно и прецизно са определени предметът и обхватът на труда. В тази част от изследването е отбелязана общественно-политическата значимост и развитието на българското законодателство.

Авторът посочва и целта на настоящото изследване - да се изведе теоретичен критерий за очертаване на предмета на правно регулиране на наказателното право в областта на защитата на политическите права на гражданите, т.е. както самият автор посочва *„да се изведат и обосноват изводи във връзка с преценката на законодателя на кои политически права на гражданите и при какви условия следва да се дава наказателноправна защита на тези права”* (стр. 6).

Глава първа от дисертационния труд е озаглавена *„Значение на понятието за политическите права на гражданите за наказателното право”*. Тя представлява методологичната основа на научното изследване. Авторът последователно поставя на обсъждане основни проблеми, предмет на научно

търсене, като се насочва към една по-широка теоретична основа, за да изгради изводите си относно наказателноправната защита на политическите права на гражданите. За тази цел са използвани достиженията на съвременната правна наука и по-конкретно на теорията за правата на човека, конституционното право, правото на Европейския съюз и други отраслови правни науки.

Методологично глава първа започва с представяне на съотношението (връзката) на наказателното право с другите правни отрасли. Това позволява на докторанта обективно и формално логически да изведе онези особености на политическите права на гражданите, които са от значение за наказателното право. Самостоятелен параграф е посветен на същността на политическите права на гражданите с оглед наказателноправната им защита. Изследвано е специфичното значение на наказателното право за защитата на политическите права.

Споделя се и се аргументира разбирането, че политическите права не трябва да се свеждат единствено до изборното право. Авторът търси научното значение за наказателноправната уредба и нейното реализиране, като не се поддава на идеологическата натовареност на правата на човека, типични за редица съвременни изследвания и научни публикации. Това осигурява солидна теоретична основа за изводите и научната аргументация на особеностите на наказателноправната защита на политическите права на гражданите. От една страна, авторът поставя въпроса за спецификите на наказателното право, а от друга страна - излага становището си относно политическите права на гражданите.

В тази част от дисертационния труд интердисциплинарният подход определено е допринесъл за качествата на работата именно в методологичен смисъл. Докторантът се придържа към общоприетите възгледи за политическите права като права на човека, но в същото време свободно изразява авторско мнение за същността на политическите права на гражданите в контекста на тяхната правна защита.

Методологичното значение на глава първа за изследването се проявява

и в обстоятелството, че общотeorетично понятие за политическите права на гражданите се разглежда във връзка с тяхната специфична наказателноправната защита. Самият автор отбелязва, че разглеждането на политическите права като права на човека не е самоцел (*стр. 17, 56, 78*). В работата се подчертава самостоятелният характер на наказателното право и необходимостта да се създават собствени за него понятия, правила и институти. Определено е систематичното място на престъпленията против политическите права на гражданите в глава трета от Особената част на Наказателния кодекс (НК) „Престъпления против правата на гражданите”. Изучава се отражението на особеностите на политическите права на гражданите в обекта на престъпленията против тези права. Така са обосновава комплексният подход при оценка в процеса на създаване на наказателноправната уредба, като по-специално се отбелязва съотношението между административното наказване и наказателноправната защита. Отчетено е наличието на бланкетни диспозиции в НК за уреждането на някои от политическите права на гражданите. Изводите на автора са подкрепени с общи особености на наказателноправните норми, което затвърждава научна стойност и обективност на дисертацията.

Понятието за политическите права на гражданите се доизгражда чрез представяне на отделните видове политически права. Анализът на действащата международноправна и вътрешноправна уредба е отново подчинена на темата за наказателноправната защита. Разгледани са правото на мнение, изборителното право (в обективен и субективен смисъл), правото на политическо сдружаване, правото на събрания, митинги и манифестации, правото на жалби, предложения и петиции до държавните органи. Дисертационният труд съдържа прецизен преглед на посочените права в няколко аспекта – развитие на международната и вътрешна правна уредба на посочените права, анализ на съществуващата съдебната практика, структурен анализ на съдържанието на правата, както и сравнителноправен анализ.

Глава първа съдържа и исторически преглед на развитието на наказателноправната защита на политическите права на гражданите.

Използването на този подход е насочено към търсене на допълнителни аргументи в полза на основните тези на автора. Проследява се наказателноправната защита с оглед установяването и оценката на тенденции в развитието на правната уредба. Специфичното развитие на българското наказателно право се поставя в рамките на конституционализма. Докторантът доизгражда своите тези въз основа на изложеното виждане, че политическите права представляват права на човека. Това личи ясно и от историческия преглед на наказателноправна уредба. По този начин се осигурява непротиворечивост и единство на научната работа.

Посоченото дава основание да се направи заключение, че в глава първа докторантът Н. Кузманова извежда на преден план концептуални положения, които самата тя ясно е оценила като извъннормативни и определящи за изграждането на наказателноправната защита на политическите права на гражданите. На дискусия се подлагат същностните характеристики на политическите права на гражданите и начинът, по който са формулирани съставите на отделните престъпления против тях в НК.

Глава втора е озаглавена „*Наказателноправна защита на отделните политически права на гражданите*“. Тя съдържа обща характеристика на особеностите на наказателноправната защита на съответните права. Авторът използва систематично-функционален подход при анализа. Правната уредба в НК се разглежда, като се прави съпоставка между използвания от законодателя начин на правно институционализиране и систематичната връзка между престъпленията против политическите права на гражданите, резултат от единния обекта на престъпленията.

Според докторанта обектът на престъпление е критерия за структурирането и систематизирането на уредбата на отделните престъпления против политическите права в рамките на глава трета от Особената част на НК. Критикуват се изразени в юридическата литература становища за родовата обособеност на престъпленията против политическите права на гражданите. Аргументирано се излага мнението, че в рамките на родовия обект на глава

трета от Особената част на НК престъпленията против политическите права на гражданите се обособяват по видов признак (непосредствен обект на престъпленията - обществените отношения, свързани с упражняването на политическите права на гражданите).

Проблемът за обществената опасност се обсъжда в сравнителен аспект и в съотношение с други видове защита на политическите права на гражданите. Продължава да бъде водещо концептуалното разбиране за политическите права като права на човека. Наказателноправната им защита се обвързва с характера на правата. Това разбиране води автора и до друг важен извод - към престъпленията срещу политическите права на гражданите, освен тези по раздел III на глава трета от Особената част на НК, следва да се отнесат и престъпленията по раздел VIII от същата глава – престъпления против свободата на събранията, митингите и манифестациите. Така докторантът преодолява формалният характер при определяне на обекта на престъпленията против политическите права на гражданите. Потърсени са и са посочени причините за използвания от законодателя подход, а именно – институционализиране на материя през различни исторически периоди и обществено-политически процеси, които не могат да играят ролята на същностни по отношение на систематичната цялост на правната уредба в Особената част на НК.

Дисертационният труд констатира и редица други несъвършенства и празноти на правната уредба, като например необосновано дадения приоритет на наказателноправната защитата на изборното право и смесването на политическите права на гражданите, в частност на изборното право, с прякото осъществяване на държавната власт чрез участие на гражданите във формите на пряка демокрация. Преимущество на научното изследване тук е, че се достига до аргументирано становище за недостатъците на правната уредба без да се подценява комплексния характер на някои от политическите права на гражданите. Освен това авторът предлага прилагането на концептуален подход, чрез който да се постигне последователността на преценката за нивата на защита с цел диференциране на административното наказване и наказателноправната

защита.

Поставянето на темата за обществената опасност и вида на правна защита неминуемо води и до темата за санкционната политика. Авторът излага становището си относно особеностите на наказуемостта на престъпленията против политическите права на гражданите. Отбелязана е тенденцията към увеличаване на размерите на наказанието и наличието на несъответствие в санкционната част на нормите от Особената част на НК - престъпления с по-висока степен на обществена опасност да се наказват еднакво или дори по-леко от престъпления с по-ниска степен на обществена опасност.

Резултатите от тълкуването на правната уредба в НК са използвани при разглеждане на системата на престъпленията против политическите права на гражданите. Тук авторът подлага на критика съществуващите становища за класификация на престъпленията против политическите права.

Глава втора освен обща характеристика, съдържа и параграфи, посветени на наказателноправната защита на отделните политически права. На първо място е разгледана наказателноправна защита на участието на гражданите в референдум и на изборното право. Представени са условията, при наличието на които възникват посочените субективните права. Лицата се разглеждат като субекти на правото, притежаващи определено качество (субект на престъпление или пострадали) от значение за наказателното право. В зависимост от това се обяснява диференциацията на наказателноправната защита. Класифицирани са и са разгледани видовете престъпления: престъпления против участието на гражданите в референдум и против изборното право. Направено е систематично и логическо тълкуване на правните норми, регулиращи съдържанието на обсъжданите политически права.

В самостоятелен параграф е разгледана наказателноправната защита на правото на политическо сдружаване. Обърнато е внимание на субекта на правото на политическо сдружаване (позитивен и негативен аспект) от гледна точка на качеството „пострадал от престъпление“. На детайлно тълкуване са подложени основния (чл. 169а от НК) и квалифицирания състав (чл. 169в от НК)

на престъплението против правото на политическо сдружаване. Обосновано е стеснителното тълкуване на основния състав по отношение на това кога е налице принуда спрямо лице, което притежава право на политическо сдружаване. Направено е предложение за развитие на правната уредба в посока конкретизиране на чл. 167, ал.1 от НК.

Авторът прави сравнение между наказуемостта на част от престъпленията против изборното право и престъплението по чл.169а, където тенденцията е обратна, т.е. намаляване на размера на юридическата санкция. Разгледано и съотношението с други престъпления, което допринася за цялостния характер на анализа и за въвеждане на ясни разграничения от други близки институти и по-конкретно отграничаването от други престъпления.

Наказателноправна защита на правото на събрания, митинги и манифестации като част от политическите права също предмет на отделен параграф. Авторът изхожда от същността на политическите права и разглежда това право, независимо, че то е уредено в самостоятелен раздел VIII в глава трета от Особената част на НК извън раздел III „Престъпления против политическите права на гражданите“. В този смисъл е направено предложение *de lege ferenda* за консолидиране на правната уредба на всички престъпленията против политическите права на гражданите поради единния обект на засягане – обществени отношения, чрез които се упражняват политически права на гражданите.

Дисертационното изследване придобива завършен характер и с разглеждането на други политически права на гражданите: пречене на осъществяването на конституционни политически права, правото на информация, правото на жалба, предложение или петиция. Широко се използва систематичния подход при тълкуване на правната уредба.

Умението на автора да представя тематиката в дискусийна форма и да прави сравнения между отделните престъпления против правата на гражданите повишава качествата на дисертационния труд и го прави ценен за правната наука и практика. Отново е използван и интердисциплинарен подход.

В обобщен вариант глава втора от дисертационното изследване съдържа изводи и предложения. Изводите са представени в няколко основни групи. Авторът прави заключение, че настоящият НК обхваща защитата на всички политически права. От друга страна, е направена констатация, че административното наказване е подценено и необосновано се отдава приоритет на наказателноправната защита на политическите права. Като ценни за правната наука и за развитието на наказателното законодателство са обобщените изводи относно несъвършенствата и празнините в наказателноправната уредба, а именно: разпокъсаност на правната уредба (нарушаване на системността на нормативната система с оглед предмета на правно регулиране), неоснователно отдаване на приоритет на защитата на избирателните права на гражданите и редица конкретни изводи за несъвършенства в отделни текстове от НК.

Въз основа на посочените изводи докторантът извежда и основните си препоръки за усъвършенстване на правната уредба. Прави се препоръка за преодоляване на разпокъсаността на правната уредба на защитата на политическите права на гражданите в НК чрез консолидиране на уредбата на тези престъпления при запазване на систематичното им място като раздел в глава трета от Особената част на НК „Престъпления против правата на гражданите“. С конкретна практическа стойност са предложенията относно обема на правните норми с цел прецизиране на престъпленията против политическите права на гражданите, като бъдат изключени случаите, в които не е нарушено политическо право или с оглед на степента на обществена опасност може да се отдаде приоритет на административното наказване. Предлага се редакция на НК, която е пряк резултат от научното изследване и основните теоретични изводи и препоръки на автора. Предложените текстове се отличават с прецизна юридическа техника.

В заключението на дисертационния труд авторът поставя акцент върху научната дискусия за развитието на наказателноправната защита на политическите права да продължи. Ясно личи отношението на автора към

обществено-политическите аспекти на обсъжданата проблематика. Въпросите на наказателноправната защита на политическите на гражданите са поставени в контекста на развитието и особеностите на наказателното право като важен правен отрасъл, който отразява голяма част от обществено-политическите промени и трябва да бъде гъвкав в съответна степен спрямо тях. Заключениеето представя личната ангажираност и виждането на автора за развитието на съвременното българско наказателно право.

3. Характеристика на научните и научно-приложните приноси в дисертационния труд.

Дисертационният труд притежава безспорни научни приноси в областта на наказателното право, видно и от направената характеристика на съдържанието. Основните научните приноси на автора могат да бъдат представени в две основни групи.

3.1. Приноси в областта на теорията на наказателното право:

-Предложен е нов начин за научно изследване на наказателноправната защита на политическите права на гражданите като права на човека на основата на връзката на наказателното право с теорията на правата на човека и конституционното право;

-Изведени са онези особености на политическите права на гражданите, които са от значение за наказателното право. Изследвана е тенденцията в изграждането на механизмите за защита на отделните политически права със средствата на административното наказване и е направена съпоставка с развитието на наказателноправната им защита;

-Аргументиран е нов теоретичен (същностен) критерий за институционализиране в наказателното право на обществените отношения, чрез които се упражняват политическите права на гражданите. За тази цел е изяснена системата на престъпленията против политическите права на гражданите по действащото българско наказателно законодателство;

-Наказателноправната защита на политическите права на гражданите

е теоретично определена, като са изведени характерни нейни особености;

-Направен е цялостен систематичен, функционален и сравнителноправен анализ на правната уредба на престъпленията против политическите права на гражданите със значение за определяне на същността им на вид престъпления против правата на гражданите. Анализирани са съдържанието на съставомерните признаци на отделните престъпления.

3.2. Научно приноси в областта правната уредба на наказателното право (предложения de lege ferenda). Това са научни приноси с конкретна практическа приложимост, както следва:

-Предложения за консолидиране на правната материя в НК при институционализиране на наказателноправната защита на политическите права;

-Предложения за отразяване на обществената опасност при институционализиране на защитата на политическите права на гражданите с цел установяване на съотношение между наказателноправна защита и административно наказване и декриминализиране на определени форми на поведение по отношение на някои политически права;

-Формулиране на конкретни юридически текстове за цялостна уредба на защитата на политическите права на гражданите в НК.

Дисертационното изследване съдържа и редица други научни приноси, проявление на посочените основни приноси. Характерни за цялата работа са предложенията за усъвършенстване на правната уредба, които сами по себе си представляват конкретни научно-приложни приноси.

4. Предложения и критични бележки.

Към дисертационното изследване могат да бъдат отправени и някои предложения и критични бележки с цел подобряване съдържанието на работата и нейната подготовка за публикуване. Трябва да се подчертае, че критичните бележки не са свързани с тезите, изводите и концептуалните понятия, изложени от докторанта.

В глава първа, параграф първи, т. 3 „Система на престъпленията против

политическите права на гражданите“ (стр. 83-87) авторът представя и критикува различни класификации на престъпления против политическите права на гражданите. С цел яснота на изложението, работата в тази част следва да се доразвие, като се посочи значението на поддържаната от автора класификация за постигане на целта на дисертационното изследване.

Съгласно чл. 27, ал. 2 от Правилника за прилагане на Закона за развитите на академичния състав в РБ (ППЗРАСРБ) заключението трябва да съдържа резюме на получените резултати. Следователно изводите и предложенията на докторанта, които са изложени в края на втора глава и непосредствено преди заключението, трябва да бъдат допълнени и присъединени към заключението. Така ще се акцентира върху научните приноси и резултати от изследването.

На работата могат да бъдат отправени и отделни редакционни бележки с цел повишаване качествата на текста. Необходимо е по-ясно да се отграничи правото на Европейския съюз и правната уредба в рамките на Съвета на Европа, които са разгледани при анализа на отделните политически права в глава първа.

Съдържанието на дисертационния труд в отделни части е представено твърде фрагментарно. В стремежа си за максимална прецизност и последователност на текста, докторантът формално е обособил части от работата, които са твърде кратки (едно или повече изречения) – например стр. 108, 176-177, 198. Това нарушава целостта на текста. Предлагам на докторанта при бъдеща редакция да обмисли използването на друг начин за структуриране на текста в посочените части от работата.

Авторът би могъл да продължи да развива своята работа, като се стреми в още по-голяма степен да изведе на преден план наказателноправната защита на политическите права на гражданите в първа глава, независимо от значението на други отраслови науки за разработване на темата. Това си умение докторантът е демонстрирал в по-голяма част от дисертационното изследване, поради което тя е добре балансирана.

5. Заключение

Докторантът Николета Кузманова притежава задълбочени теоретични познания в сферата на наказателното право и доказани способности за самостоятелни научни изследвания. Представеният дисертационен труд **„Наказателноправна защита на политическите права на гражданите“** има качествата на значимо научно изследване.

Представените и аргументирани тези на докторанта не оставят съмнение, че дисертационният труд е резултат на сериозна работа и личен принос в областта на наказателноправната наука. Научното изследване съдържа сериозни и задълбочени теоретични обобщения и научни приноси. Те отговарят на изискванията на *чл. 6 от Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ)* и на *чл. 27 от ППЗРАСРБ*.

Предвид положителната оценка за представения дисертационен труд и отчитайки сериозния професионален опит на кандидата с убеденост формулирам своята **положителна оценка и препоръка** към научното жури да гласува за придобиване от Николета Кирилова Кузманова на образователната и научна степен „доктор“ в област на висшето образование 3. Стопански, социални и правни науки, професионално направление 3.6. Право, научна специалност „Наказателно право“.

28.08.2014 г.

РЕЦЕНЗЕНТ .....

Доц. д-р Бойка Чернева